
Иванка Дончева/Ivanika Dontcheva

БРАКЪТ И БРАЧНИТЕ РИТУАЛИ В ДРЕВНА ГЪРЦИЯ
(според античните автори и керамографията)

Le mariage et les rituels matrimoniaux en
Grèce antique

(selon des données des auteurs antiques et la céramographie)

Le mariage n'est pas une union entre deux personnes, mais entre deux maisons, celle du père de la mariée et celle du marié. C'est le tuteur (κύριος) de la jeune fille, généralement son père, qui choisit pour elle un mari qu'elle ne voit pas avant le jour des noces.

Il y a d'abord promesse de mariage, c'est l'engüésis (εγγύησις): contrat solennel, passé devant l'autel familial et en présence de témoins. Le kurios de la jeune fille promet la main de celle-ci au futur époux et s'engage à verser la dot dont le montant a été convenu.

Le mariage lui-même (γάμος) consiste essentiellement en une remise de la mariée à son époux (έκδοσις). Il a lieu généralement en hiver, pendant le mois de "Gamelion" (Γαμηλιών), en janvier-février, septième mois de l'année, consacré à Héra, déesse du mariage.

La veille du mariage (προαύλια), on fait un sacrifice aux dieux protecteurs du mariage, la fiancée leur consacre ses jouets et les objets familiers de son enfance. Puis elle doit prendre un bain rituel. Pour cela, un cortège accompagné de joueurs de hautbois et de femmes portant des torches, va puiser de l'eau à la fontaine Callirhoé et la lui rapporte dans un vase spécial (λουτροφόρος).

Le jour du mariage (γάμος), les maisons des deux fiancés sont décorées de guirlandes de feuilles d'olivier et de laurier. Un sacrifice et un banquet (γαμοδαισία) ont lieu chez le père de la fiancée. Les femmes y participent mais restent séparées des hommes. Voilée, la mariée y est présente, avec à ses côtés sa "nympheutria" (νυμφεύτρια), une femme chargée de l'assister pendant les cérémonies du mariage. Le fiancé, lui, a près de lui son garçon d'honneur (πάροχος).

Puis, c'est le départ de la procession (γαμιλή πομπή) qui va conduire la fiancée au domicile de l'époux et de ses parents. Vêtue ce blanc, voilée et couronnée de fleurs, la fiancée est debout sur un char tiré par des mulets ou des bœufs. Eclairés par des flambeaux, parents et amis suivent en chantant un vieil hymne religieux, le chant d'hyménée. A l'entrée

de la maison, la fiancée est accueillie par les parents de son époux, portant l'une une torche, l'autre une couronne de myrte. On répand noix et figues sèches sur sa tête, geste rituel avec lequel on accueille tout nouvel habitant dans une maison, même un esclave. On lui offre une part d'un gâteau nuptial, fait de sésame et de miel, ainsi qu'un coing ou une datte.

Puis le couple entrait dans la chambre nuptiale (θάλαμος). La porte était fermée et gardée par un des amis du mari (θυρωρός). Les autres chantaient un hymne nuptial et faisaient du tapage, pour effrayer les mauvais esprits.

Le lendemain du mariage était encore un jour de fête – épaulia (επάυλια). Les parents de la mariée apportaient solennellement des cadeaux pour le nouveau couple.

Les scènes nuptiales sont une des thèmes préférées dans la céramographie grecque.

В хилядолетната история на Древна Гърция брачните връзки и правата, които е имала съпругата по време на брака, са варирали съобразно ролята и мястото, което жената е заемала във всяко общество.

През Омировата епоха жените са могли съвсем свободно да се показват на обществени места. Троянките например се разхождали из Троя, дори и по крепостните стени между защитниците на града. По време на Минойския период е имало подобна ситуация и дори още по-напреднала. Виждаме как жените, с открити гърди, са вземали участие в тавромахиите и в организираните игри с бикове. По време на Омировия период се констатира, че бракът се явява под формата било на отвличане, било на “купуване” на жената.

В някои случаи бащата на младото момиче е организирал някакъв вид състезания между кандидатите за ръката на дъщеря му, като понякога дори самият той се е включвал в тях, както е случая с Ойномаос, бащата на Хиподамия, и единствено след победата си над него, Пелопс е успял да му стане зет¹.

Интересен е случаят, разказан от Херодот, за това как тиранът на Сикион Клистен избрал жених за дъщеря си Агаристе². За да избере най-достойния, Клистен поканил в двора си всички кандидати за ръката на дъщеря му и в продължение на цяла година ги подлагал на всякакъв вид изпитания, не само за сила и мъжество, но и за доблест и чест, съобразителност и интелигентност, и най-вече – възпитание и състояние на духа. Колко правилен е бил неговият избор личи от имената на великите потомци, родени от този брак – едни от най-великите мъже на Атина, такива като Клистен и Перикъл.

Обичаят по това време, е изисквал след сватбата женихът да даде на бащата на младоженката дарове с реална или символична стойност, в замяна на което той получавал от своя тъст т.н. “мейлия” (μεΐλια), която би могла да се възприеме като далечен първообраз на зестрата. След това, младоженката поставяла ръката си в ръката на младоженеца и от този момент, те се считали за женени. След това следвала церемонията по отвеждане на младоженката до дома на съпруга ѝ. Тази т.н. “куруиди алохос” (κουριδίη άλοχος) от Омир церемония, е била не само впечатляваща, но също така и много желана и обичана. Някои от по-

известните брачни двойки от Омировия епос, които могат да се споменат, са тези на Хектор и Андромаха, Одисей и Пенелопа, Алкиной и Арета³.

По време на т.н. “историческа епоха” нещата съвсем се променят. Правата на жената се ограничават много, тъй като последната е изцяло подчинена на мъжа, който е господарят на дома. По времето на Перикъл, което се приема за периода на най-големия разцвет на древна Гърция, жената е почти изцяло лишена от правомощия. Освен няколко редки изключения, тя е нямала право да се разхожда свободно по улиците на града. Само много бедните жени, които били принудени да работят на пазарите, когато техните родители не са имали възможност да ги издържат, са се показвали на обществени места. Жената е оставала господарка на дома, по отношение на робите, и е отговаряла за домакинството, но винаги под надзора на своя съпруг, който имал правото по всяко време да я отпрати⁴.

В класическа Гърция, бракът се е сключвал по два възможни начина: чрез *енгезис* (*εγγύησις*) или чрез *епидикасис* (*ἐπιδικασίς*) (=присъждане). При т.н. *εγγύησις* (буквално “даване на залог, гаранция”), господарят на младото момиче (бащата или настойникът) и кандидат-женихът се споразумяват пред домашния олтар за сключването на брак в присъствието на свидетели и чрез устно договаряне се определял размерът на зестрата. Присъствието на бъдещата младоженка по време на уговарянето на брака, не било необходимо, също както и нейното съгласие⁵. В случая главно зестрата е отличавала брака от т.н. *палакеύμα* (незаконно съжителство, наложничество), което позволявало на мъжа да доведе и да издържа в собствения си дом жена, без да има с нея брак. Бракът чрез *енгезис* бил в действие почти през целия античен период в Гърция.

Вторият тип брак, този чрез “присъждане” (*ἐπιδικασίς*), е бил сключван, когато младото момиче, при отсъствие на мъжки наследник, е било единствена наследница на своя баща или т.н. “*епиклерономи*” (*ἐπικληρονόμη*).

Такова момиче (епиклерономи), е трябвало да се омъжи за някой от най-близките си роднини, с цел имотът да остане в семейството. Заинтересуваните кандидати заявявали желанието си, след което по закон, най-големи шансове имал най-близкият роднина. Съвсем ясно е, че първостепенната грижа на такъв вид брак е била от материално естество. Въпреки това, Солон е въвел закон, според който този, който се оженил за такава жена, се задължавал най-малко три пъти месечно да има сексуален контакт с нея, с цел колкото се може по-бързо тя да роди мъжки наследник⁶. Законът не е забранявал инцеста. Само бракът между братя и сестри, родени от една и съща майка, е бил забранен. Децата, родени от един и същи баща, но от различни майки, доведените братя и сестри и братовчедите, можело да се женят по между си. Бракът между деца и родители е бил възприеман като недопустим и носещ нещастие, както в случая с Едип на Софокъл⁷. В действителност, става въпрос за една социална и религиозна забрана, чието нарушение би предизвикало божествено наказание. Все

пак, всички видове връзки или любовни отношения не били осъждани от религията, както и не съществувало никакво религиозно предписание, което да препоръчва въздържанието или очистването. В замяна на това било абсолютно забранено на двойките да се любят във вътрешността на храмовете, посветени на боговете.

Би трябвало да се подчертае фактът, че изборът на съпруг е бил предоставен изцяло на настойника на младото момиче. И тъй като това е бил главно бащата, който трябвало да реши, Херодот разказва необичайната история на Калий, баща на три дъщери, който ги оставил свободно да изберат съпрузите си, когато станат на възраст за женене и който ги омъжил за техните избраници⁸. Изглежда по време на всяка епоха е имало чувствителни родители и примерът, цитиран от Херодот, със сигурност не е бил изолиран. Явно е, все пак, че любовта не е играла никаква роля в брачните съюзи. Свободният гражданин е имал правото да задоволява плътските си желания при хетери или да си вземе за тази цел държанка (наложница) – т.н. *“паллакида”* (*παλλακή*). Що се отнася до водене на интелектуални разговори, изграждащи духовния вид връзка със съпругите, то такива не съществували, тъй като жените нямали достъп до образованието. Каква е била тогава целта на брака? Единствено продължаването на рода. Древните гърци са възприемали като тяхно обществено задължение да оставят след себе си законни мъжки наследници. Именно от тази гледна точка, законодатели като Солон в Атина и Ликург в Спарта, са взели мерки в това отношение.

От чисто етична гледна точка, древните гърци са желаели чрез брака, да оставят след себе си някой, който да поеме грижата за тяхното погребение. Тези, които не са могли да имат мъжки наследници, са осиновявали момче за тази цел. Другият общопризнат смисъл на брака е бил от икономическо естество. В действителност, зестрата често не е била вземана под внимание, защото някои не са смеели да поискат развод, тъй като е трябвало да я възстановят.

Причините, довеждащи до сключването на един сериозен брак, са разяснени добре чрез съветите, отправени към мъжете от Хезиод⁹. Той ги съветва да си вземат жена, преди тя да е преминала 30-годишна възраст, защото най-подходящи за това били жените на възраст между 15 и 16 години. Той препоръчвал тя да бъде девствена, с цел да може да се научи на уважение, и преди всичко – да произхожда от съседско или приятелско семейство, за да е запозната с обичаите на дома, в който ще живее. Според Хезиод, няма по-голяма печалба за мъжа от добрата съпруга, както и нищо по-страшно не може да има от лошата. В заключение, той съветва мъжете да се пазят от твърде кокетните жени, защото несъмнено, те са склонни да пренебрегват семейните задължения.

В своята комедия *“Облаците”*, Аристофан (чрез героя си Стрепсиад) също се спира на пагубните последици от женското кокетство и съблазън, които са в състояние да нарушат семейното равновесие¹⁰.

Всичко това съвсем не означавало, че в V в. пр. Хр. не са съществували влюбени двойки. Трябва да се подчертае обаче, че любовта не е играла главна

роля в решението за брак в древна Гърция. В “Пирът” на Ксенофон, Сократ напомня за атинския гражданин Никератос, споменавайки колко много той обичал своята любима жена, която също толкова силно го обичала¹¹. И все пак, най-добрият пример за споделена любов и преданост е случаят с Перикъл и Аспазия. Тяхната връзка не била скрепена с официален брак, а само със съжителство – т.н. *παλλακεία*, тъй като Аспазия произхождала от Милет. Тя не била родом от Атина, нито от друг град, получил от Атина правото на *επιγαμία* (= *сродяване чрез брак*), поради което Перикъл не можел да склучи с нея законен брак.

Аспазия дошла от Милет в Атина като хетера през 455 г. пр. Хр. на 20-годишна възраст. Нейната красота и интелигентност били забелязани веднага и оценени от атиняните, които били толкова скептично настроени към жените. Аспазия се срещала с всички известни мъже на Атина, но когато срещнала Перикъл, той не се поколебал да се разведе с първата си жена, за да заживее с нея. Тя оказала огромно влияние върху идеите му и го вдъхновила за много речи и начинания, които му донесли огромен успех. Техният дом станал място за срещи и разговори на културния елит на Атина – философи, оратори, художници, скулптори. От връзката им се родил син, който, макар и доста по-късно, бил узаконен, благодарение на закон, приет през 430 г. пр. Хр.¹²

Ако за атиняните бракът не бил задължителен, според общия смисъл на закона, в Спарта и в дорийските градове не е било така. Грижата за гарантиране на поколение е била тясно свързана със свободата на младите момичета, които се разхождали в къси хитони сред младежите. Както отбелязва Плутарх, спартанският законодател Ликург е смятал, че видът на полуразголените млади момичета е довеждал младежите до брак. Освен това законът налагал тежки изпитания за заклетите или нерешителни ергени. Те били задължавани посред зима съвсем голи, само със смокинов лист върху слабините, да обикалят агората пеейки песен, която ги осмивала и в която те признавали, че се намират в това незавидно положение, заради отказа си да си подчинят на закона, който постановявал брак за всички лоялни граждани¹³.

Самата брачна церемония в Спарта била кратка. Младоженецът се женел, отвличайки жена си, която завеждал при т.н. *нимфевтрия* (*νυμφεῦτρια*) – жена, запозната добре с традицията и напътстваща новобрачните. Последната, след като отрязвала косите на младоженката, я обличала в мъжки дрехи и обувки и я слагала да легне върху сламеник, сама в пълна тъмнина.

След като се нахранел с приятелите си, с които бил всяка вечер, младоженецът се измъквал от компанията си и тичал при младоженката. Щом влезел в стаята, той я разсъбличал в тъмното и изпълнявал мъжките си задължения върху сламеника. След като се почувствал достатъчно свързан от съпружеските си действия, той бързал да се върне отново при мъжката си компания, като внимавал никой да не го види по пътя и оставал да спи, както и всяка друга вечер в лагера си¹⁴. Съпрузите се срещали почти всеки път по този начин и за

това в Спарта са съществували двойки, които са имали деца, без да са виждали някога лицата си¹⁵.

Това по-скоро студеното отношение на съпруга към брачната му партньорка, се дължало по всяка вероятност на връзките, които той поддържал с други жени, което се приемало като нещо съвсем естествено за това време. Следователно не можело и да става въпрос за мъжките изневери. Тяхната изневяра се подкрепяла от закона. Но не така се е възприемала неверността на жената. Нейната изневяра се смятала за престъпление и била повод за развод. Следователно, мъжете, които искали да изпъдят жените си, можели тогава да се разведат, но те го правели рядко, защото в такъв случай е трябвало заедно с жената, да върнат и зестрата ѝ. Тук заслужава да се спомене случаят с Алкивиад, чиято жена Ипарета го напуснала разгневена и поискала развод, заради многобройните му връзки с други жени (хетери), които той често водел в дома си. Алкивиад обаче я върнал насила, страхувайки се да не би да загуби зестрата ѝ¹⁶.

В това отношение, положението на жените в Спарта било много по-благоприятно. Според свидетелствата на Плутарх, спартанските жени са можели да имат връзки и с други мъже, със съгласието на своите съпрузи. Гениалният законодател Ликург, за да предотврати завистта и ревността, бил предвидил чрез закон, ако младо момиче се ожени за възрастен мъж, който не можел да се справя със съпругеските задължения, да има възможността да доведе на жена си млад и силен мъж от добро семейство, благодарение на когото да има здрав наследник. И обратното, ако един достоен мъж харесал някоя хубава жена, имаща здрави деца, той можел, с разрешението на съпруга ѝ, да има здрави и хубави деца от нея¹⁷. И това било така, защото Ликург смятал, че децата не принадлежат на родителите си, а са собственост на обществото и на държавата. По тази причина гражданите трябвало да се раждат от най-добрите, а не от когото и да е, като в същото време призовавал хората да ненавиждат завистта и ревността в общите съпругески отношения и при създаването на деца.

По всяка вероятност, някои вярвания са карали гърците да избират за брачната церемония определен период от месеца – при пълнолуние, и от годината – през зимата. Аристотел също препоръчва като най-благоприятен период за женитба зимата, а за най-подходяща възраст – 18 години за жените и 37 (или малко по-рано) за мъжете¹⁸. Месецът, през който се сключвали най-много бракове, както се вижда и от името му, бил месец *Гамелион* (*Γαμηλιών* – от *γάμος*=сватба) – от средата на януари до средата на февруари – седми по ред, според Атическия и Делоския календар, посветен на Хера, богинята покровителка на брака.

Бракът като ритуал нямал официален култов характер, което означава, че не е бил свързан с официалния религиозен живот и не представлявал действие, което се извършва в самия храм. Състоял се от редица ритуали, повечето от които се провеждали в дома на бащата на младоженката и обикновено траели три дни¹⁹. Тези ритуали се разделят на три фази: 1) т.н. *проавлия* (*προαύλια*); 2) самата сватба (*γάμος*) и 3) т.н. *епавлия* (*επαύλια*).

В *проавлията* се разграничават три отделни ритуала: 1) *протелия* (*προτέλεια*); 2) ритуалът на началата (*τελετή των αρχών*) и 3) *лутрофория* (*λουτροφορία*).

По време на *протелията* главното действащо лице е бил бащата на младоженката, който поднасял жертвоприношения на божествата пазители и покровители на брака, т.е. на Зевс *Телиос* (Τελεΐος), на Хера *Телия* (Τελεΐα), Афродита, Артемида и на Мойрите²⁰. По този начин той искал тяхната помощ за отделянето на дъщеря му от семейството и за нейното приемане в семейството на бъдещия ѝ съпруг. Младоженецът обикновено не участвал в този ритуал²¹.

Във втория ритуал на *проавлията*, главната роля се играела от самата младоженка. Тази млада жена за първи път се проявявала като независима личност и затова самият ритуал се наричал “*начала*” (*αρχαί*)²². Най-напред, бъдещата младоженка се сбогувала с детството си, посвещавайки играчките си на Артемида. Става въпрос най-вече за музикални инструменти, кукли, топки, панделки, с които си е връзвала косите. Заедно с играчките си, тя също така е дарявала на Артемида и кичур от косите си. Херодот споменава за подобен обичай, изпълняван и от девойките на о-в Делос, които преди да се оженят, си отрязвали едната плитка, навивали я на вретено и я полагали в светилището на Артемида²³.

Лутрофория, както личи и от самия термин (в буквален превод “носене на вода за къпане”), представлява *ритуалното предсватбено къпане на младоженката*, което е ритуал за *εξαγνισμός* (=очистване): девойката изоставя божествата на бащиния си дом и се приготвя да почита божествата на семейството на бъдещия си съпруг. Следователно този ритуал символизираше отделянето на младоженката от бащиния ѝ дом²⁴.

Младо момче, роднина на младоженката, донасяло в една голяма амфора, т.н. *лутрофорос* (**Обр. 10, 11, 12**) вода от дадена река или извор. Освен в лутрофорос, водата за ритуалното измиване на младоженката била носена и в още един специален вид сватбен съд – т.н. *λέβης γαμικός* (сватбен лебес), който, както и лутрофоросът, традиционно се украсявал със сватбени сцени (**Обр. 6, 7, 8**). И двата съда – и лутрофоросът, и сватбеният лебес, освен в сватбените, били използвани и в погребалните ритуали, като били поставяни в гробовете или като надгробни паметници на неомъжени девойки или младежи.

За предсватбеното къпане на атинските девойки, била донасяна вода от извора Калирое²⁵, за тези от Тива – от река Исмена²⁶. Троянките се къпели в река Скамандър, произнасяйки думите, превърнали се в свещена формула: “*Взemi ми девствеността, Скамандър*”²⁷. На о-в Родос водата за тази цел била донасяна от чешмата от едно неомъжено момиче, родено от първовенчани майка и баща (*από μάνα και πατέρα “πρωτοστέφανους”*), точно когато започвали сватбените песни²⁸. Това къпане е ставало по здрач, след залеза на слънцето, както се разбира и от изображенията върху керамичните съдове, където сватбеното

шествие носи запалени факли по време на церемонията (**Обр. 14, 14-а, 14-б**). Празничното шествие за носене на вода за ритуалното предсватбено къпане на младоженката или т.н. *лутрофория*, се изобразява много често върху стените на керамичните съдове, използвани в брачните ритуали. Най-често тези изображения представят шествие на жени, предвождано от момче, свирещо на флейта. Някои автори са склонни да приемат, че по всяка вероятност младоженката също е вземала участие в това ритуално шествие, съдейки по изображението върху един лутрофорос от 430 г. пр. Хр., където тя, със сведен поглед крачи редом до младо момиче, носещо лутрофорос, а около тях няколко жени носят запалени факли²⁹.

Свързаните с лутрофорията сцени в керамографията са много сходни една с друга, независимо върху какъв точно съд са представени – амфора, лутрофорос, сватбен лебес (*λέβης γαμικός*) или пиксида. Обикновено те представят момче, с венец на главата, свирещо на флейта да предвожда шествието. Според писмените свидетелства, това момче трябвало да бъде близък роднина на младоженците. Следват го младо момиче, държащо в ръцете си лутрофорос и няколко жени със запалени факли, сред които майката на младоженката и нимфевтрията. Върху някои изображения нимфевтрията води за ръка младоженката³⁰. Все пак, трябва да се отбележи, че повечето сцени на лутрофория в керамографията изображението на младоженката липсва, което прави участието ѝ донякъде проблематично. Съгласно традициите, пренасянето на водата за предсватбеното къпане, е била присъща за жените дейност и от религиозна гледна точка — неподобаваща за един мъж³¹.

За разлика от тържествената процесия, изобразяваща носенето на водата за предбрачната баня, самото къпане е сравнително рядко изобразявано в керамографията. От редките изключения е изображението върху една червенофигурна пиксида, съхранявана днес в Лувъра (**Обр. 13, 13-а**).

Линеарният фриз съдържа осем женски фигури, придружени от три Ероса (**Обр. 13-а**). Няма нито един мъж. Изображението представя различни подготвителни женски действия. Присъствието на лутрофорос, украсен с ленти, прави ясна ритуалната ситуация: това са подготвителни действия за първата брачна нощ. Вляво една клекнала гола жена (младоженката) се мие с вода, изливана от Ерос. След това, друга жена, застанала пред Ерос, който държи сандъче, завързва колана си, придържайки хитона си със зъби. Вдясно от групата, която украсява ритуалния съд, една жена, изобразена ан фас, завързва лента около главата си. Най-накрая, между две колони, са седнали две жени – едната от тях държи Ерос върху коленете си, а другата, с воал на главата, я гледа. Фактът, че жената държи, като майка детето си, в скута си Ерос, не означава, че тя непременно трябва да се идентифицира с Афродита. Това по-скоро е белег на красотата, която се излъчва от тази жена и на желанието, което тя предизвиква, защото в брака трябва желание и младоженката трябва да бъде красива. Изображението показва на първо място именно това. Несъмнено този фриз по анахроничен начин е като филмова лента, където всяка група отбелязва определен момент в линейното пространство.

В действителност, всеки един от тези мотиви се възприема едновременно в символичен и в естетичен смисъл: красотата и ритуалната чистота на измитото тяло; значението на колана – завързан или развързан, като знак на съпругеския съюз; отношението към ритуалния съд (лутрофороса), украсен като човешкото тяло с панделки; украсената прическа като знак на жизнеността и на красотата; присъствието на Ерос, като дете между жените. Всички тези елементи се съсредоточават в красотата на женското тяло, в желанието, което то предизвиква в брака и плодовитостта, която обещава³².

Процедурата на ритуалното къпане, без обаче да има основно символично значение, изглежда е била валидна и за младоженеца³³. Неговото къпане, обаче, е ставало по-често в реката, от колкото вкъщи. За това свидетелства и Еврипид, в чиято драма “Финикийки”, Йокаста скърби, че синът ѝ Полиник не се е изкъпал за сватбеното си ложе във водите на река Исмена, какъвто е бил обичаят в родната му в Тива, а тя самата, като негова майка, не е могла да запали сватбения факел³⁴.

През втория ден на сватбената церемония, който всъщност е денят на самата сватба (γάμος), домовете на младоженеца и младоженката се украсявали празнично с мирта, на която са придавали афродизиачни свойства, и с гирлянди от маслинови и лаврови клонки. В гинекейона жени обличали (νυμφοστολεῖν)³⁵ младоженката, съгласно инструкциите на т.н. *нимфевтрия*, която съпровождала и напътствала младоженката през цялото време на брачния ритуал³⁶. Обличали младоженката в светли дрехи – в бял хитон и воал с жълт цвят, скриващ лицето ѝ. Обували ѝ специални сватбени обувки, т.н. *νύφισες*, парфюмирали косите и ѝ слагали накити. Прави впечатление, че сцени на т.н. *νυμφοστόλισμα* (обличането и разкрасяването на младоженката), които са често срещани в керамографията, се изобразяват предимно върху сватбени лебеси. Едни от най-известните съдове с такива изображения се съхраняват днес в Лувъра (**Обр. 7, 7-a -7-b, 7-c, 7-d, 7-e, 7-f**), в Метрополитен музеум (**Обр. 8, 8-a, 8-b**) и други музеи по света (**Обр. 6, 6-a, 6-b, 6-c**).

След т.н. *νυμφοστόλισμα*, следвало сватбено угощение (θοῖνῃ γαμικῆ, γαμοδακίῃ) в дома на бащата на младоженката, което обикновено включвало определени ястия, сред които задължително сладкиши, направени от сусам³⁷. Тя се появявала там украсена с накити, с лице покрито с воал, но без да е вързала с колан дрехата си – т.е. свалила е колана си на неомъжена жена. За жената снемането на този колан означавало нейното преминаване в брачния живот, косвеното ѝ влизане в обществото. Тук би трябвало да се добави, че младежът, от своя страна, за да влезе в съсловието на гражданите, т.е. за да може да носи оръжие, трябвало да носи колан³⁸.

След края на пиршеството следвало т.н. “*разкриване*” (*Θεόρητρα* или *Οπτήρια*), както се наричало в Атика. Това е моментът, в който младоженката снемала воала и разкривала лицето си – символичен знак, чрез който се показвало, че младата жена е вече омъжена. След снемането на воала младоженката получа-

вала специални подаръци от съпруга си, наречени по името на самия ритуал – “*αλοκαλλυτήρια δώρα*”³⁹.

През цялото време на сватбеното угощение младоженката се придружавала и напътствала от *нимфевтрията*. Младоженецът от своя страна се съпровождал от т.н. *πάροχος* (*παράνυμφος* или *νυμφευτής*)⁴⁰. Трябва да се отбележи фактът, че по време на сватбеното угощение мъжете са седнали отделно от жените, което е свидетелство за изолирането на жените през тази епоха. Между гостите се движел един младеж, т.н. *παῖς ἀμφιταλτῆς*, с кошница с хляб и, раздавайки го, повтарял като магическа формула фразата “*έφυγον κακόν, εύρον άμεινον*”⁴¹, което вероятно означавало освобождаването на младоженците от семействата им, с цел създаване на ново семейство, по-добро и по-силно от предишните. Употребата на хляба е била символична и най-вероятно имала за цел да осигури на младата двойка изобилие от блага⁴².

След сватбеното угощение се оформяло шествие, т.н. *γαμική πομπή*, което да отведе младоженката в новия ѝ дом. Приемало се, че това отвеждане се осъществява под предводителството на Хермес и Афродита, което обяснява присъствието им в някои изображения. В тази си роля Хермес и Афродита, заедно с два Ероса, са изобразени върху една плоча, намерена в светилището на Персефона в Локри (**Обр. 19**).

Кортежът на младото момиче, начело с нимфевтрията, със запалени факли придружавал младоженката до дома съпруга ѝ, където трябвало занапред да живее. Колесница, водена от чифт впрегнати мулета или волове отвеждала младоженците от единия дом до другия (**Обр. 1, 2, 3, 4**). Младоженката държала в ръцете си сито и скара, символи на предстоящите ѝ домакински задължения. Колесницата напредвала бавно, следвана пешком от роднини и приятели, които пеели сватбени песни под акомпанимента на китари и флейти⁴³. В колесницата женихът стоял изправен, а младоженката седнала, което символизирало подчиненото ѝ положение в брака. Пред входа на дома на младоженеца ги посрещали неговите родители – бащата с миртов венец на главата, а майката с факла в ръце. Поднасяли на младата двойка специален сватбен сладкиш от мед и сусам, т.н. *сисами* (*σησαμί*), който двамата си поделяли, а също и дюли или фурми, като символи на плодородието и ги посипвали с орехи и сушени смокини – т.н. *катахизмата* (*καταχύσματα*)⁴⁴. Трябва да се отбележи, че подобен обичай се практикувал също така и при въвеждането и приобщаването на нов роб или слуга в къщата⁴⁵.

Отвеждането на младоженката в дома на жениха е основна част от сватбения ритуал, на която заслужава да се отдаде особено значение. От всички сватбени обичаи, този се изобразявал най-често, както през архаичната (**Обр. 1, 1-а, 1-б; Обр. 2, 2-а, 2-б; Обр. 3, 3-а; Обр. 4**), така и през класическата епоха (**Обр. 12, 12-а, 12-б, 12-с; Обр. 14, 14-а, 14-б; Обр. 15, 15-а; Обр. 16**). Особеното му значение се състои в отвеждането на младоженката в дома на съпруга ѝ, т.е.

ритуалното ѝ предаване (ἔκδοσις), символизиращо преминаването ѝ от зависимостта на бащата под властта на съпруга, което олицетворява юридическия завършек на сключения брак. Тази основна юридическа част на брака се осъществявала именно чрез събитието, при което младоженката се отвеждала пред очите на всички в дома на жениха и по този начин бракът се обявявал публично, което го правел законен⁴⁶.

Отвеждането на младоженката в дома на съпруга ставало пеша (**Обр. 12, 12-а, 12-б, 12-с; 15, 15-а**) или върху колесница (**Обр. 1, 2, 3, 4**). Едно от най-известните изображения на това събитие – върху лекит на вазописеца Амазис, показва новобрачната двойка качена върху водена от две мулета колесница (**Обр. 2**). Младоженецът държи поводите на животните, а младоженката е застанала вляво от него, както съответства на положението ѝ, и с дясната си ръка, с която държи венец, придърпва пеплоса си напред. Редом до двойката е седнал младеж с един пакет върху коленете, може би сватбени подаръци или предмети. Встрани до колесницата вървят мъж и жена, които се предвождат от жена с две факли в ръце. След сватбената колесница, една втора колесница превозва някои от поканените на сватбата гости (**Обр. 2-б**). Шествието е стигнало точно пред къщата на младоженеца, където през пишно украсено преддверие, фланкирано с колони, друга жена с факли посреща младоженците (**Обр. 2-а, 2-б**).

Върху една пиксида, изрисувана от т.н. *художник на Сватбата* (който дължи името си именно на изображенията върху този съд), е представено едно шествие, което се движи от ляво на дясно (**Обр. 15, 15-а**). Като отправна точка на процесията може да се даде една врата със затворени крила, която маркира дома, напуснат от младоженката. Крайната точка на сватбената процесия е също врата, обозначаваща в изображението дома на младоженеца. Между брачната двойка – младият мъж държи ръката на съпругата си, и двойката родители, които ги очакват пред къщата, се виждат две божества – Аполон с лаврово дърво и Артемида с лък, чието присъствие се обяснява от тяхната роля на придружители на младите момичета преди брака. Тук не се касае за сватба на божества – на Пелей и Тетида, както често се приема, а за една сцена, в която божествата са представени, като знак на благоволенieto, което те дават на хората⁴⁷.

След пристигането в дома на младоженеца, младата двойка влизала в брачната стая или т.н. *таламос* (θάλαμος). Вратата се затваряла и се пазела от един от приятелите на младоженеца, т.н. *θύρωρός* (=вратар)⁴⁸. Останалите навън пеели сватбени химни, наречени *епиталамия* (επιθαλάμια) и вдигали силен шум, за да прогонят злите духове.

Брачното легло и любовните ласки на първата брачна нощ, които са възпети така поетично още през Омировата епоха, стават сякаш табу в класическото изобразително изкуство, макар че има многобройни примери, свързани с платената любов⁴⁹. Малкото известни изображения на млади двойки в брачната стая, за съжаление, произхождат предимно от надгробни паметници или гробни дарове.

През IV в. пр. Хр. новобрачни двойки се изобразяват заедно в брачната спалня. Два атически релефни лекита, произхождащи от гробове, показва младата двойка върху брачното легло. Върху единия лекит младоженецът е изобразен излегнат върху брачното легло, докато младоженката е седнала свенливо в края на леглото върху коленете на доверената си нимфевтрия⁵⁰. Мъжът прави жертвоприношение с тамян от една кадилница, намираща се до леглото, на Афродита, която е възплъщение на любовния акт, а върху пода си играе Ерос. Върху другия лекит младоженците са представени върху брачното легло сами. Женските фигури, които са изобразени седнали от двете страни на леглото, може би не са реално присъстващи, а по всяка вероятност представят младоженката в бъдещата ѝ роля на домакиня и съпруга. Девојката е разтворила дрехата си, която се плъзга надолу и разкрива тялото ѝ, докато съпругът ѝ е протегнал ръка към нея и гали рамото ѝ⁵¹. Тази картина, която представя много ярко нежността на брачната нощ, е изключителна. В първата си брачна нощ девојката сякаш е заела образа на Афродита, която в този момент е поела ролята на божествен наставник в любовта.

Подобно силно излъчване има и нежната любовна свенливост на младата брачна двойка върху сватбеното им легло, пресъздадена в скулптурната група от теракота, открита в един гроб в некропола на Мириня и съхранявана днес в Лувъра, в Париж (**Обр. 20**). Статуетката е открита заедно с множество други предмети, между които и няколко глинени фигурки на Ерос (неоставящи съмнение относно нейната брачна тематика) и един релеф, носещ подписа на Никостратос, който по всяка вероятност е автор и на статуарната група⁵².

Денят след първата брачна нощ представлява още един ден на празник и се нарича *епавлия* (*επαύλια*). Самата дума *επαύλια* произлиза от глагола *παύλιζεσθαι* (=прекарвам нощта близо до някого) и обозначава деня след първата нощ, прекарана близо до съпруга. През този ден приятели и роднини поднасят на младата двойка подаръци, които също се наричат *επαύλια*⁵³. По всяка вероятност, именно на този ден бащата или настойникът на младоженката е давал на младоженеца обещаната от него т.н. *εγγύη* или зестра.

Поднасянето на ритуалните сватбени дарове, т.н. *επαύλια*, е една от предпочитаните в древногръцката керамография теми, свързани с брачния ритуал. Особено живо и детайлно това събитие е изобразено от художника Марсий, творил през третата четвърт на IV в. пр. Хр., върху един сватбен лебес (*λέβης γαμικός*), съхраняван днес в Ермитажа в Санкт Петербург⁵⁴. Младоженката е седнала на стол с облегалo, над нея кръжат Ероси, а наоколо – жени, които носят подаръци (**Обр. 9**). Насреща ѝ една жена води малко момиче, което поднася на младоженката един покрит съд. Такива съдове се използват за храна и подправки. Отзад една млада жена оставя едно малко сандъче, от което съседката ѝ изважда парче плат (**Обр. 9-с, 9-е**). След това жената вдига отново сандъчето. Следва една фигура, загърната чак до очите, която замислено гледа в далечината

(Обр. 9-е). Вижда се как придружителката ѝ поставя до нея столче с възглавница. Последна върви една висока жена, която държи пред себе си някакъв разгънат платнен предмет – възглавница или плат. От другата страна, близо до младата стопанка на дома, са изобразени четири други жени, претоварени с дарове – килими, тоалетни сандъчета, кадилница, сватбен лебес (Обр. 9-b, 9-d).

Значението на фигурата, обвита плътно с хитон, изглежда напълно необяснимо. Видът ѝ напомня на младоженката, която преди *разкриването* си (*τα αποκαλυπτήρια*), е покрита плътно с дрехата и воала си, подобно на т.н. “танцьорки с хитони” (*χορεύτριες με χιτώνα*), които се изобразяват при танците по време сватбеното шествие⁵⁵. Може би тези танцьорки с хитони са имали за цел да изиграят един танц, символизиращ разкриването на младоженката и с пантомима да представят ритуалното ѝ предаване в дома на младоженеца.

Едно от най-известните изображения със сцена на *епавлия* (*επαύλια*) се намира върху един *епинетрон* (керамичен прибор, поставян върху коляното на жената по време на предене на вълна), съхраняван днес в Националния Археологически музей в Атина⁵⁶. Върху епинетрона младоженката, на име Алкеста, както се разбира от надписа над главата ѝ, е представена облежната на брачното легло, да гледа през отворената врата на спалнята как приятелките ѝ украсяват с клонки два сватбени лебеса и един лутрофорос (Обр. 5, 5-a). Употребата на тези сватбени съдове като вази за цветя става едва тогава, след като вече са били използвани за първоначалната си цел по време на т.н. *лутрофория* – да се донесе с тях вода за ритуалното къпане на младоженката, което показва, че вече са изпълнили задачата си и занапред ще служат само като украса в гинекейона.

Несъмнени сцени на *епавлия* са изобразени и върху две червенофигурни леканета – едното съхранявано в Ермитажа в Санкт Петербург (Обр. 18, 18-a, 18-b), а другото – в Археологическия музей в Солун (Обр. 17, 17-a, 17-b)⁵⁷.

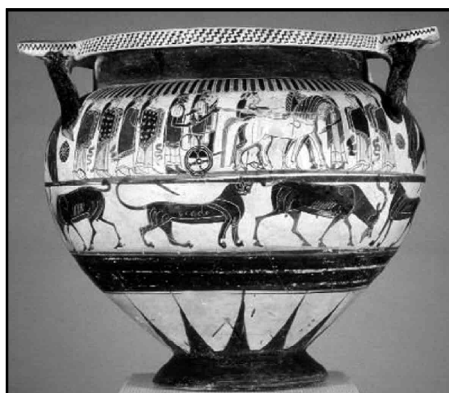
Няколко дни след ритуала на т.н. *епавлия*, младоженецът давал тържествен обяд⁵⁸, т.н. *гамилиа* (*γαμήλια*) (=сватбен), на членовете на своята фратрия и правел жертвоприношение на боговете. Макар че младата съпруга не присъствала на това угощение, чрез него той официално обявявал брака си, и той вече се приемал за законен. Това било важно с оглед на бъдещето, защото само тогава родените от този брак синове, можели последствие да бъдат приети за членове на фратрията.

В заключение би могло да се каже, че основната цел на брака в древна Гърция е била осигуряването на благоденствието на новото семейство и най-вече раждането на законни деца – мъжки наследници, които да гарантират неговото просъществуване.

ΒΕΛΕΖΙΚΗ

- ¹ **Grimal, P.** Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine. Paris, 1991, 326–327.
- ² **Ηρόδοτος**, VI, 126–131.
- ³ **Μιρώ, Αιμ.** Η καθημερινή ζωή στην εποχή του Ομήρου. Αθήνα, 1987, 216–225.
- ⁴ **Souli, S. A.** La vie amoureuse des grecs anciens. Athènes, 1997, 32.
- ⁵ **Collignon, M.** Matrimonium. Γάμος. – Sh. Daremberg et Edm. Saglio, Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines d'après les textes et les monuments. Tome 3, vol. 2, Paris, 1642.
- ⁶ **Souli, S. A.** La vie amoureuse des grecs anciens, 34.
- ⁷ **Flacilière, R.** La vie quotidienne en Grèce au siècle de Périclès. Paris, Hachette, 1959, 79.
- ⁸ **Ηρόδοτος**, VI, 122.
- ⁹ **ΗΣΙΟΔΟΣ**, Έργα και Ημέρα, 692–702.
- ¹⁰ **Αριστοφάνης**, Νεφέλαι, 36–56.
- ¹¹ **Ξενοφών**, Συμπόσιον, 8, 3.
- ¹² **Souli, S. A.** La vie amoureuse des grecs anciens, 36.
- ¹³ **Πλούταρχος**, Λυκούργος, 15.
- ¹⁴ Ibidem.
- ¹⁵ **Souli, S. A.** La vie amoureuse des grecs anciens, 39; **Flacilière, R.** La vie quotidienne en Grèce, 85.
- ¹⁶ **Vanoyke, V.** Η πορνεία στην Ελλάδα και στη Ρώμη. Αθήνα, 2006, 48.
- ¹⁷ **Πλούταρχος**, Λυκούργος, 15.
- ¹⁸ **Αριστοτέλης**, Πολιτικά, VII, 1335a.
- ¹⁹ **Αντωνίου, Αν.-Φλ.** Το τελετουργικό του γάμου στην αρχαία Ελλάδα. – Αρχαιολογία, 21, 1986, 26.
- ²⁰ **Σχολ. Αισχύλου**, Ευμένιδες, 835.
- ²¹ **Ευριπίδης**, Ιφιγένεια εν Αύλιδι, 433, 717.
- ²² **ΗΣΥΧΙΟΣ**, I, 799.
- ²³ **Ηρόδοτος**, VI, 34.
- ²⁴ **Αντωνίου, Αν.-Φλ.** Το τελετουργικό του γάμου στην αρχαία Ελλάδα, 26.
- ²⁵ **Θουκυδίτης**, II, 15.
- ²⁶ **Ευριπίδης**, Φοίνισσαι, 338–349.
- ²⁷ **Souli, S. A.** La vie amoureuse des grecs anciens, 37.
- ²⁸ **Kauffmann-Σαμαρά, Αλ.** Η μουσική στο γάμο της αρχαίας Ελλάδας. – Αρχαιολογία, 14, 1985, 21.
- ²⁹ **Reinsberg, C.** Γάμος, εταίρες και παιδεραστία στην αρχαία Ελλάδα. Αθήνα, 1999, 74, εικ. 7.
- ³⁰ **Kauffmann-Σαμαρά, Αλ.** Η μουσική στο γάμο, 22, εικ. 15^α.
- ³¹ **Reinsberg, C.** Γάμος, εταίρες και παιδεραστία, 75.
- ³² **Lissarrague, F.** Le mariage côté femmes. – **P. Veyne, F., Lissarrague, F. Frontisi-Ducroux,** Les mystères du gynécée. Paris, Gallimard, 1998, 174–175.
- ³³ **Αντωνίου, Αν.-Φλ.** Το τελετουργικό του γάμου, 26.
- ³⁴ **Ευριπίδης**, Φοίνισσαι, 338–349.
- ³⁵ **Αριστοφάνης**, Είρηνη, 869–870.
- ³⁶ **Σχολ. Αριστοφάνους**, Αχαρνής, 1056.
- ³⁷ **Αριστοφάνης**, Είρηνη, 869–870.

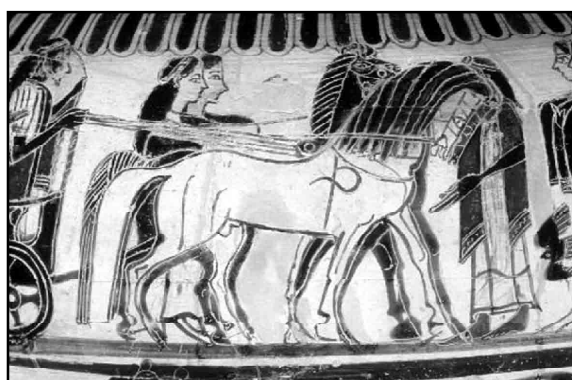
- ³⁸ **Αντωνίου, Αν.-Φλ.** Το τελετουργικό του γάμου, 27.
- ³⁹ **Pollux**, III, 36.
- ⁴⁰ **Pollux**, III, 40, 41.
- ⁴¹ **Ζηνόβιος**, III, 98.
- ⁴² **Αντωνίου, Αν.-Φλ.** Το τελετουργικό του γάμου, 27.
- ⁴³ **Αριστοφάνης**, Όρνιθες, 1728–1730.
- ⁴⁴ **Σχολ.**, **Αριστοφάνους**, Πλούτος, 768.
- ⁴⁵ **Αριστοφάνης**, Σφήγκες, 139–141; **Flacilière, R.** La vie quotidienne, 71, 85.
- ⁴⁶ **Reinsberg, C.** Γάμος, εταίρες και παιδεραστία, 85.
- ⁴⁷ **Lissarrague, F.** Le mariage côté femmes, 178.
- ⁴⁸ **Polux**, III, 43.
- ⁴⁹ **Дончева, Ив.** Платената любов в древна Гърция (според античните автори и керамографията). – Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока. Велико Търново, Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”, 2008, 134–180.
- ⁵⁰ **Reinsberg, C.** Γάμος, εταίρες και παιδεραστία, 90, εικ. 20
- ⁵¹ **Reinsberg, C.** Op. cit., 91, εικ. 21
- ⁵² **Pasquier, A.** Groupe en terre cuite de deux jeunes jens: scine nuptiale. – in: Eros Grec. Amour des Dieux et des Hommes. Athènes, 1989, 100.
- ⁵³ **Αριστοφάνης**, Ειρήνη, 1206.
- ⁵⁴ **Metzger, A. et. H, J. P. Sicre,** La Beauté nue. Quinze siècles de peinture grecque. Paris, 1984, 78.
- ⁵⁵ **Reinsberg, C.** Γάμος, εταίρες και παιδεραστία, 94.
- ⁵⁶ **Petrakos, B.** Musée national. Sculptures, vases et bronzes. Athènes, 1993, 184, fig.15.
- ⁵⁷ **Pandou, M.** Lékanis a figurea rouges avec couvercle. – in: Eros Grec, 103–104.
- ⁵⁸ **Αριστοφάνης**, Ειρήνη, 1191–1196.

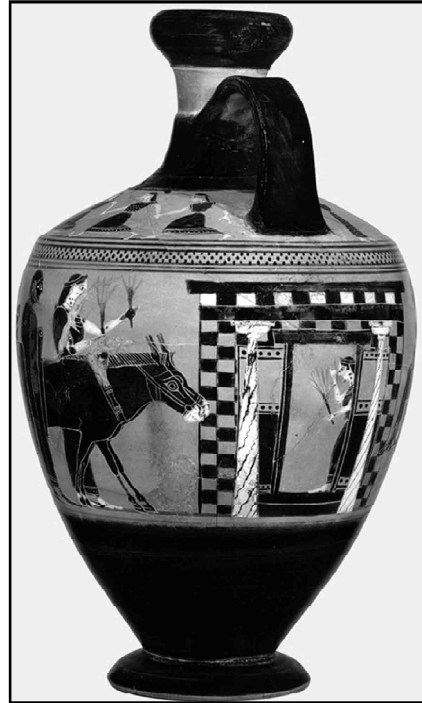
Обр. 1 – Коринтски чернофигурен кратер с изображение на сватбено шествие – 575 г. пр. Хр., Музей на изкуството, Толедо.

Обр. 1-а – Коринтски чернофигурен кратер с изображение на сватбено шествие, детайл – 575 г. пр. Хр., Музей на изкуството, Толедо.

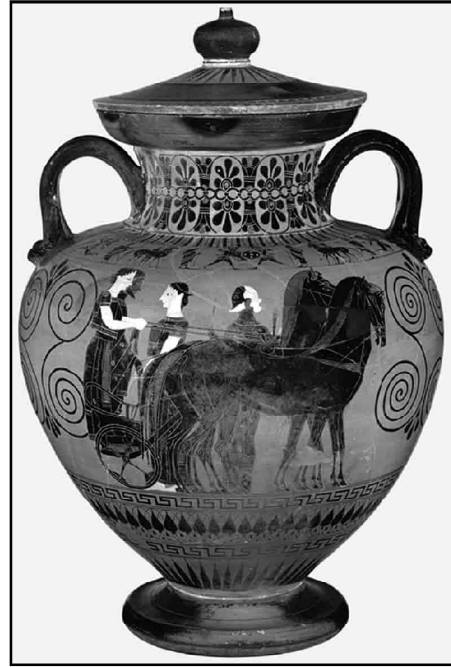
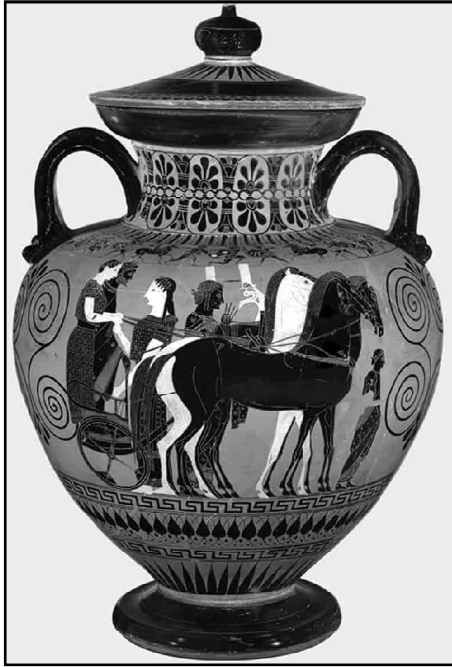
Обр. 1-б – Коринтски чернофигурен кратер с изображение на сватбено шествие, детайл – 575 г. пр. Хр., Музей на изкуството, Толедо.

Обр. 2, 2-а – Атически чернофигурен лекит на Амазис с изображения на сватбен кортеж – 550 г. пр. Хр., Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 2-б – Атически чернофигурен лекит на Амазис, разгънато изображение – 550 г. пр. Хр., Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 3, 3-а – Атическа чернофигурна нек-амфора на Екзекиас с изображение на сватбен кортеж – 540 г. пр. Хр., Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 4 – Атическа чернофигурна амфора с изображение на сватбена процесия – 540 г. пр. Хр., Бритиш музеум, Лондон.

Обр. 5 – Епинетрон със сватбени сцени – от Еретрия, ок. 430 г. пр. Хр., Национален Археологически музей, Атина.

Обр. 5-а – Епинетрон със сватбени сцени, детайл – от Еретрия, ок. 430 г. пр. Хр., Национален Археологически музей, Атина.

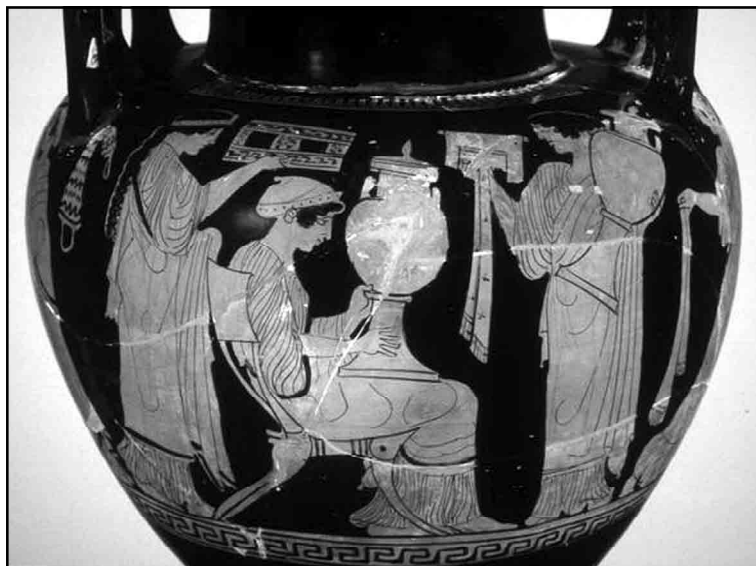
Обр. 6, 6-а, 6-б – Атически червенофигурен сватбен лебес (λέβης γαμικός), – 450–440 г. пр. Хр., Музей на Университета в Мисисипи.

Обр. 6-с – Атически червенофигурен сватбен лебес, детайл – 450–440 г. пр. Хр., Музей на Университета в Мисисипи.

Обр. 7, 7-а, 7-б – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени – 475–450 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

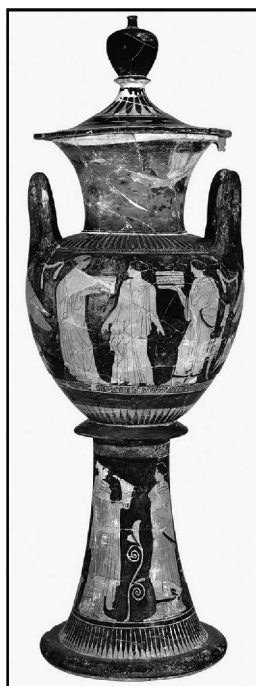
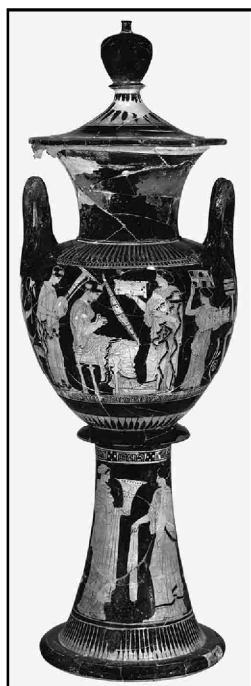
Обр. 7-с – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени, детайл – 475–450 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

Обр. 7-d – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени, детайл – 475–450 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

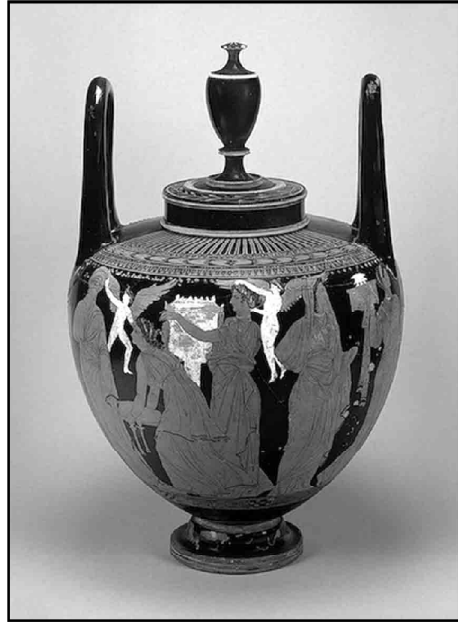
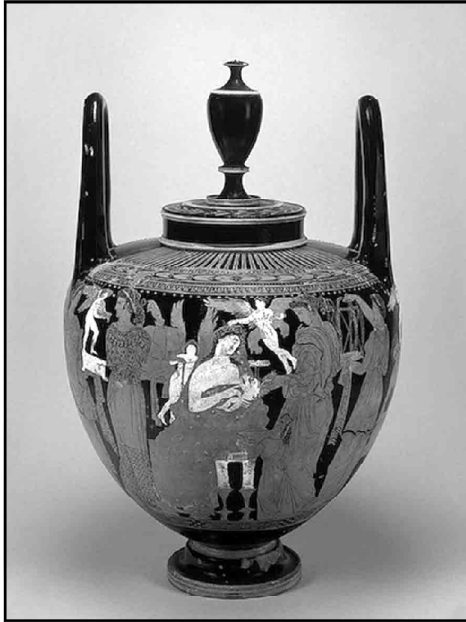
Обр. 7-е, 7-f – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени, детайл – 475–450 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

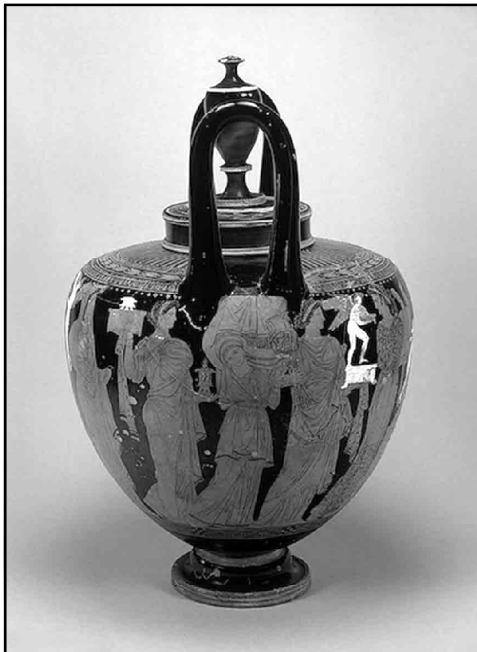
Обр. 8, 8-а – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени – 430–420 г. пр. Хр., Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 8-в – Атически червенофигурен лебес гамикос със сватбени сцени – 430–420 г. пр. Хр., Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 9, 9-а – Атически червенофигурен сватбен лебес на Марсиас – 360 г. пр. Хр.,
Санкт Петербург, Ерmitаж.

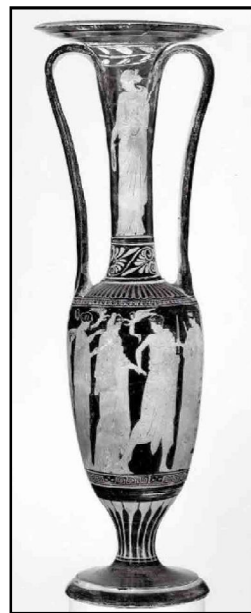
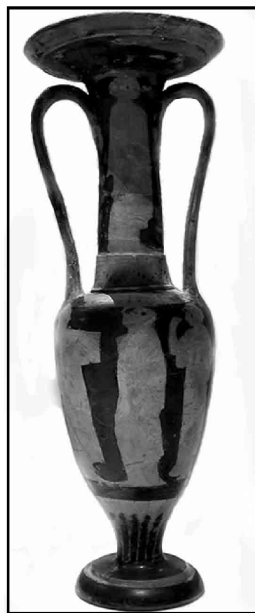
Обр. 9-б, 9-с – Атически червенофигурен сватбен лебес на Марсиас – 360 г. пр. Хр.,
Санкт Петербург, Ерmitаж.

Обр. 9-д – Атически червенофигурен сватбен лебес на Марсиас, детайл – 360 г. пр. Хр., Санкт Петербург, Ерmitаж.

Обр. 9-е – Атически червенофигурен сватбен лебес на Марсиас, детайл – 360 г. пр. Хр., Санкт Петербург, Ерmitаж.

Обр. 10 – Атически червенофигурен лутрофорос със сватбени сцени – 462 г. пр. Хр.,
Бритиш музеум, Лондон.

Обр. 11 – Атически червенофигурен лутрофорос със сватбени сцени – 460 г. пр. Хр.,
Метрополитен музеум, Ню Йорк.

Обр. 12 – Атически червенофигурен лутрофорос със сватбени сцени – 425 г. пр. Хр.,
Музей на изящните изкуства, Бостън.

Обр. 12-а, 12-б – Лутрофорос със сватбени сцени, детайли – 425 г. пр. Хр. Музей на
изящните изкуства, Бостън.

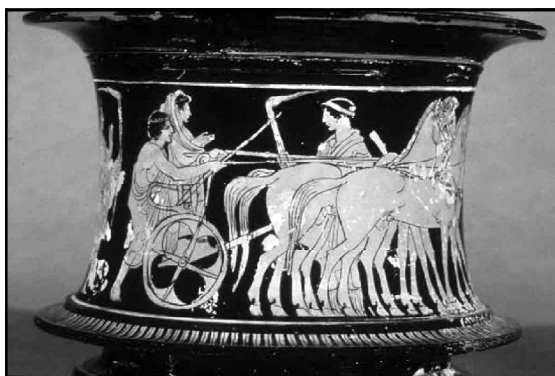
Обр. 12-с – Лутрофорос със сватбено шествие, разгънато изображение – 425 г. пр. Хр., Музей на изящните изкуства, Бостън.

Обр. 13 – Атическа червенофигурна пиксида със сватбени сцени – 420–400 г. пр. Хр., Метрополитен музей, Ню Йорк.

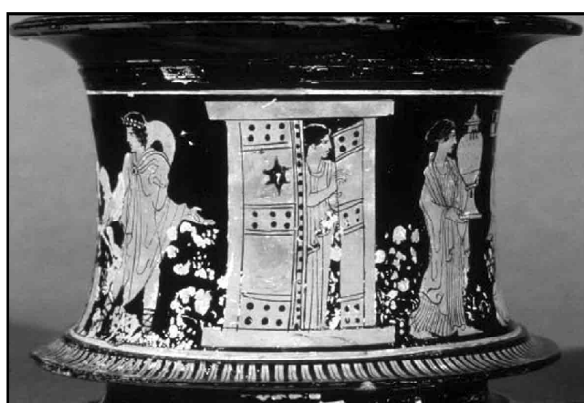
Обр. 13-а – Атическа червенофигурна пиксида със сватбени сцени – разгънато изображение – 420–400 г. пр. Хр., Метрополитен музей, Ню Йорк.

Обр. 14 – Атическа червенофигурна пиксида със сватбена процесия – 450–400 г. пр. Хр.,
Бритиш музеум, Лондон.

Обр. 14-а – Атическа червенофигурна пиксида със сватбена процесия – 450–400 г. пр. Хр.,
Бритиш музеум, Лондон.

Обр. 14-б – Атическа червенофигурна пиксида със сватбена процесия – 450–400 г. пр. Хр.,
Бритиш музеум, Лондон.

Обр. 15 – Атическа червенофигурна пиксида със сватбено шествие – 470–460 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

Обр. 15-а – Атическа червенофигурна пиксида със сватбено шествие, разгънато изображение – 470–460 г. пр. Хр., Париж, Лувъра.

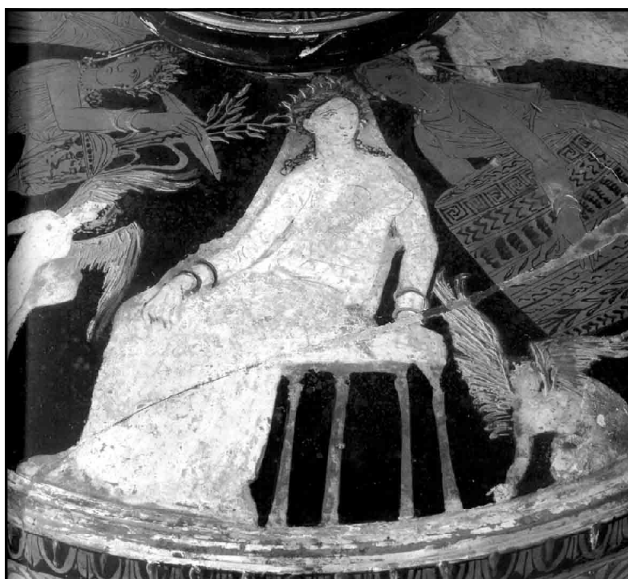
Обр. 16 – Червенофигурна атическа пиксида от Еретрия със сватбени сцени – 370–360 г. пр. Хр., Национален Археологически музей, Атина.

Обр. 17 – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени – IV в. пр. Хр., Археологически музей, Солун.

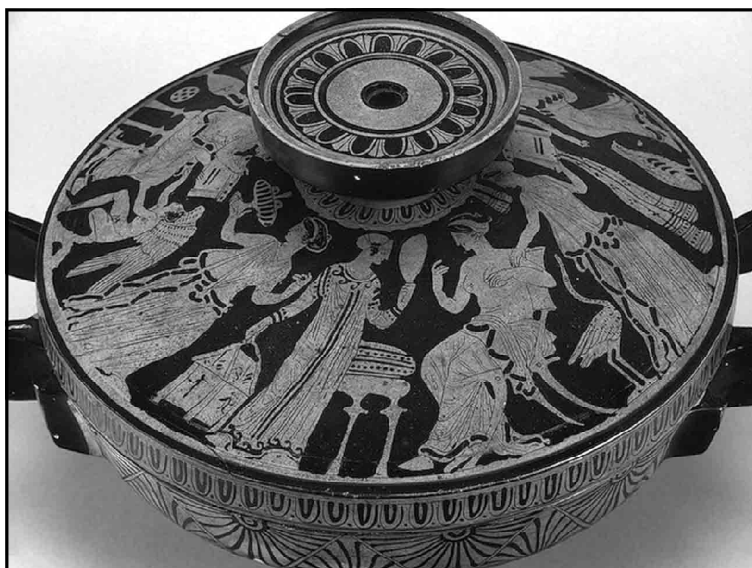
Обр. 17-а – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени, детайл – IV в. пр. Хр., Археологически музей, Солун.

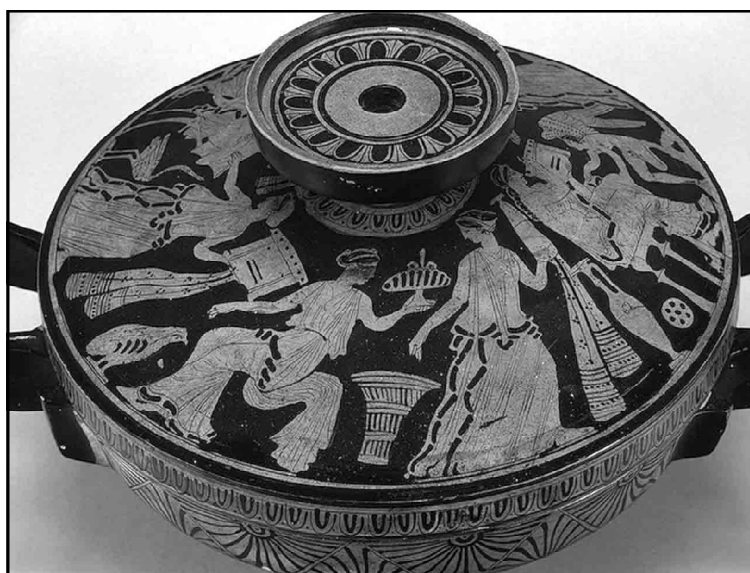
Обр. 17-b – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени, детайл – IV в. пр. Хр., Археологически музей, Солун.

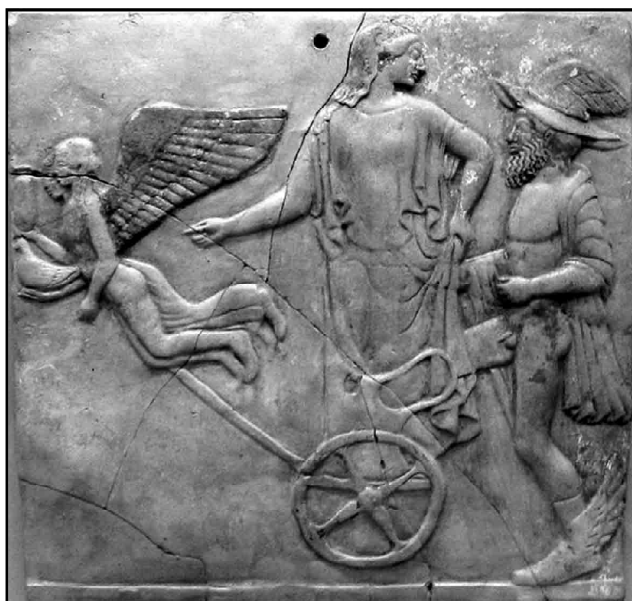
Обр. 18 – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени (в т.н. *Керченски стил*) – 370 г. пр. Хр., от некропола на Пантикапей, Санкт Петербург, Ермитажа.

Обр. 18-а – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени (в т.н. *Керченски стил*) – 370 г. пр. Хр., от некропола на Пантикапей, Санкт Петербург, Ермитажа.

Обр. 18-б – Атическо червенофигурно лекане със сватбени сцени (в т.н. *Керченски стил*) – 370 г. пр. Хр., от некропола на Пантикапей, Санкт Петербург, Ермитажа.

Обр. 19 – Плоча с релефно изображение на Хермес и Афродита от светилището на Персефона в Локри – 470–460 г. пр. Хр., Национален Археологически музей, Калабрия.

Обр. 20 – Брачна двойка – теракота (от некропола на Мирина) – II в. пр. Хр., Париж, Лувъра.